ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2026 / № 4.1

Termiz – 2026

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro'yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko'chirma va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko'chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 10.11.2026
Qog'oz bichimi: 70x85
Bosma tabog'i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog'ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko'chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43.
Telefon: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY'ATI:

Bekpo'lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o'rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas'ul muharrir)
O'ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Zabita Mahammad qizi Teymurlu, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (Ozarbayjon)
Tarana Imomverdi qizi Xojieva, filologiya fanlari doktori, professor (Ozarbayjon),
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Normat Y o'ldoshev, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Asqar Eshmo'minov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Jo'rabek Cho'tmatov, t.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Mahliyo Botirova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To'raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 10.11.2026
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998990 377 77 23, +99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ,
доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (. PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Забита Магомед кызы Теймурлу, доктор философии по филологии, доцент (Азербайджан)
Тарана Имамверди гызы Хаджиева, доктор наук, профессор (Азербайджан)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Журабек Чутматов, д.и.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Махлиё Ботирова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 10.11.2026
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV,
doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Zabita Magomed kyzy Teymurlu, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Azerbaijan)
Tarana Imamverdi gizi Khadzhieva, Doctor of Sciences, Professor (Azerbaijan)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Jurabek Chutmatov, Doctor of Philosophy in History (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Makhliyo Botirova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

Solixo‘jayeva Havasxon Zokirjanovna
Professor Nosirjon Uluqov – Namangan onomastika maktabi asoschisi 7

XAKIMOVA MUHAYYO KARIMOVNA
O‘zbek tili abstrakt leksikasida zidlik munosabatlari 11

SHUKUROV AXAT AXMATOVICH
Sinonimlarning lingvostilistik xususiyatlari 16

TURDIMURODOV SIROJIDDIN ESHQOBILOVICH
Yashirin, yumshatilgan va bilvosita ifodalangan ma’nolar tahlili
(evfemik ibora va maqollar misolida) 20

KURBANAZAROVA NARGIS SHODIYEVNA
Tortuvli etnonimining etimologik tahlili 23

TURDIQULOV SHERZOD DUMINOVICH
Ziyoratgohlar etimonining lingvomadaniy kodlarda aks etishi: sangardak teotoponimi 26

AHMEDOV HAKIM YARASHEVICH
Doston frazeologiyasida mifologik qatlamning lisoniy ifodasi
(Surxondaryo turkum dostonlari misolida) 29

ERGASHEVA DILRABO ALLANAZAROVNA
Badiiy so‘z san’atida dialogning ifodasi (Odil Yoqubov asarlari misolida) 32

ISOQOVA FERUZA SHAMSIDDIN QIZI
Kommunikatsiya, muloqot va diskurs: tushunchalarning farqlanishi va
diskursning kommunikativ maqomi 35

САЙДУЛЛАЕВА РАНО ИБАДОВНА
Проблема терминологической фиксации онимной периферии 38
(на материале русского и узбекского языков) 38

SULEYMANOVA NILUFAR KAMILOVNA,
TUKHTABAYEVA NILUFAR UKTAMJONOVNA
A token-level audit of acoustic measurements in british english vowel reduction 42

QULBULOV SHERQUZI TOSHTEMIROVICH
O‘zbek adabiy tilida nutq uslublari: funksional xususiyatlar va qo‘llanish mezonlari 45

TOJIYEVA DILDORA KOMILJON QIZI
Muammoli maqolada faktlardan foydalanish tartibi 50

ZAYNIDDINOVA ROZIYA SAIDAKBAROVNA
Nato harbiy terminologiyasining shakllanishi: institutsional va me’yoriy model 54

NURMATOVA DURDONA SHUXRAT QIZI
Ingliz va o‘zbek tillarida frazeologik birliklar baho ma’nosining nutqiy aktlarda voqelanishi 57

МУНДАРИЖА

ISLOMOVA BARNO XABIBULLA QIZI
O‘zbek tilida morfologik noaniqlik turlari: tasnif va avtomatik tahlildagi o‘rni 62

HAMROYEV SARDOR AKMALJON O‘G‘LI
Badiiy matnda makon deyksisini o‘rganishning
lingvopragmatik va diskursiv yondashuvlari 67

QURBONOVA MARJONA ERKINJON QIZI
Said Ahmadning «Ufq» trilogiyasida qo‘llangan antroponimlarning
lingvokulturologik talqini....71

ADABIYOTSHUNOSLIK

ALIMOV PARDA,
TOSHPO‘LATOV ZAYNIDDIN IBODULLO O‘G‘LI
Shafoat Rahmatulla Termiziyning ijodiy yo‘li....75

OCHILOVA OZODA BAXTIYOROVNA
Syujet yaxlitligida «davr, shaxs, muallif» uchligi sintezi....80

OBIDJONOVA MA’SUMA
O‘zbek va ingliz ilmiy fantastikasida kelajak motivining badiiy-poetik xususiyatlari....84

PARDAYEVA DILFUZA RAIMOVNA
Insider and outsider perspectives: the earliest literary models of amir timur
in uzbek and russian traditions (oral epic and medieval written sources) 87

ABDUNAZAROV O‘TKIR SAYDULLAYEVICH
A.Oripovning «Jannatga yo‘l» dostonida inson va jamiyat ziddiyatining badiiy talqini 92

ABDULLAYEVA NILUFAR IBRAGIM QIZI
Avhadiy Marog‘iy va Yusuf Amiriy «Dahnoma»larida
o‘n noma janrining poetik transformatsiyasi 95

XURRAMOVA TO‘LG‘ANOY MUZAFFAROVNA
Hakim Termiziy asarlarining adabiyotshunoslik talqini:
janr, timsol va axloqiy-didaktik an’ana masalalari....99

TA’LIM

ДЖУМАНАЗАРОВА ЗИЛОЛА ОБИДЖОНОВНА
Цифровые и интерактивные технологии в содержании
методической подготовки будущих учителей русского языка 104

МИРЗАЕВА ШАХЛО РИЗАЕВНА,
РУЗИЕВА МУШТАРИ ХУСНИДДИН КИЗИ
Эффективность развития русской диалогической речи студентов национальных групп....109

ТУРГУНОВА САЙЕРА АХМАДЖАНОВНА
Проблемное обучение в преподавании специальных филологических дисциплин 112

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta’lim. 2026; 10
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

O‘ZBEK ADABIY TILIDA NUTQ USLUBLARI: FUNKSIONAL XUSUSIYATLAR VA QO‘LLANISH MEZONLARI

Qulbulov Sherquzi Toshtemirovich,
Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti dotsenti v.b., filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori

Til jamiyatda axborot almashish, bilim uzatish, hissiy munosabat bildirish va ijtimoiy tajribani avloddan avlodga yetkazishning asosiy vositasidir. Biroq til birliklari barcha muloqot vaziyatlarida bir xil qo‘llanmaydi: kundalik suhbatda tabiiy va ixcham ifoda, ilmiy matnda aniqlik va dalillanganlik, rasmiy hujjatda standartlik va bir ma’nolilik, badiiy matnda obrazlilik, publitsistik matnda esa axborot bilan ta’sirning uyg‘unligi talab etiladi. Demak, nutq uslublari tilning ijtimoiy vazifalari bilan uzviy bog‘liq hodisadir.

Mavzuning dolzarbligi o‘zbek tilining davlat tili sifatida qo‘llanish doirasi kengayib borayotgani bilan izohlanadi. 2019-yil 21-oktabrdagi PF-5850-son Farmonda o‘zbek tilining jamiyat hayotining barcha sohalarida to‘laqonli qo‘llanishini ta’minlash vazifalari belgilangan bo‘lsa[1], 2020-yil 20-oktabrdagi PF-6084-son Farmon bilan 2020–2030-yillarga mo‘ljallangan til siyosati konsepsiyasi tasdiqlangan[2]. Bu vazifalar ta’lim, ilm-fan, ommaviy axborot vositalari va ish yuritishdagi matnlarning uslubiy me’yorlarga muvofiq tuzilishini taqozo etadi. Raqamli muloqot sharoitida esa so‘zlashuv unsurlari yozma matnlarga faol kirib, uslublar chegarasi xiralashmoqda.

Tadqiqot maqsadi o‘zbek adabiy tilidagi asosiy funksional uslublarning lingvistik va pragmatik xususiyatlarini qiyosiy tahlil qilish hamda matn uslubini belgilash mezonlarini aniqlashtirish bo‘lsa, tadqiqotnning obyektini funksional nutq uslublari, predmetini ularda qo‘llanadigan til birliklarining tanlanishi va vazifasi tashkil etadi.

Uslubiyatning mustaqil soha sifatida shakllanishi Sh. Balli nomi bilan bog‘liq: u til vositalarining hissiy-ta’siriy (affektiv) mazmunini o‘rganishni uslubiyatning asosiy vazifasi deb bilgan[3]. V.V. Vinogradov uslublarni tilning muloqot, xabar berish va ta’sir ko‘rsatish vazifalari bilan bog‘lagan[4] bo‘lsa, M.N. Kojina funksional uslubni ijtimoiy faoliyat sohasi bilan shartlangan nutq ko‘rinishi sifatida ta’riflab, ekstralingvistik omillarning hal qiluvchi rolini asoslagan[5]. R. Yakobson kommunikativ aktning har bir tarkibiy

[1] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 21-oktabrdagi “O‘zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeini tubdan oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5850-son Farmoni // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. – URL: https://lex.uz/acts/-4561730.

[2] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 20-oktabrdagi “Mamlakatimizda o‘zbek tilini yanada rivojlantirish va til siyosatini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6084-son Farmoni // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. – URL: https://lex.uz/uz/docs/5058375.

[3] Балли Ш. Французская стилистика. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1961.

[4] Виноградов В.В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. – М.: Изд-во АН СССР, 1963.

[5] Кожина М.Н. Стилистика русского языка. – М.: Просвещение, 1977.

qismiga muayyan til vazifasini (emotiv, konativ, referentiv, poetik, fatik, metalingvistik) muvofiqlashtirgan[1], ya'ni matnda qaysi vazifa ustunligi uning uslubiy qiyofasini belgilaydi. M.A.K. Halliday esa registrni faoliyat sohasi (field), ishtirokchilar munosabati (tenor) va nutq shakli (mode) bilan belgilanadigan til varianti sifatida talqin qilgan[2].

O'zbek tilshunosligida badiiy nutq vositalariga oid dastlabki qarashlar A.Fitratning "Adabiyot qoidalari" asarida bayon etilgan[3]. Uslubiyatning tizimli tavsifi A.Shomaqsudov va hammualliflarning "O'zbek tili stilistikasi" kitobida berilgan[4]. R.Qo'ng'urov tasviriy vositalarni[5], M.Mukarramov ilmiy uslubni[6], M.Yo'ldoshev badiiy matn lingvopoetikasini[7] maxsus tadqiq etgan. R.Qo'ng'urov, E.Begmatov, Y.Tojiyev[8] va N. Mahmudov[9] uslub tanlashni nutq madaniyati bilan bog'lab talqin qiladi. So'nggi yillarda nutq uslublari umumiy tavsif doirasida[10], ilmiy uslub esa alohida[11] o'rganilgan, "stil" va "uslub" atamalari qiyoslangan[12].

Adabiyotlarda atamalar masalasida yakdil fikr yo'q. Mazkur maqolada "funksional uslub" va "nutq uslubi" adabiy tilning muayyan ijtimoiy vazifa bilan shartlangan, matnda voqelanadigan ko'rinishi ma'nosida sinonim sifatida qo'llanadi. Epistolyar nutqni alohida uslub yoki mavjud uslublar doirasidagi janrlar majmuii deb baholash masalasida ham turli qarashlar mavjud. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, aksariyat ishlarda uslublar alohida tavsiflanadi, uslubni belgilash mezonlarining majmuiy tizimi va bir mazmunni turli uslublarda qayta ifodalash orqali qiyosiy tahlil yetarlicha yoritilmagan.

Tadqiqotda tavsifiy, qiyosiy-tahliliy, kontekstual-funksional va transformatsion usullardan foydalanildi. Illyustrativ material sifatida badiiy, publitsistik, ilmiy va idoraviy matnlar hamda kundalik muloqot namunalari jalb etildi. Tahlil birligi sifatida butun matn va uning tarkibidagi uslubiy xoslangan birliklar olindi. Transformatsion tahlil uchun muallif model matnlar tuzdi: bir propozitsional mazmun besh uslubda qayta ifodalanib, farqlar leksik, morfologik va sintaktik sathlarda hamda pragmatik jihatdan qiyoslandi.

Uslub tushunchasi va uni belgilash mezonlari. Uslubiyat til birliklarining ifoda imkoniyatlarini hamda ularni muloqot sharoitiga mos qo'llash qonuniyatlarini o'rganadi. Uslub esa til vositalarining muayyan kommunikativ vazifa, ijtimoiy soha va nutqiy vaziyatga bog'liq holda tanlanishi va birikishi natijasida shakllanadigan nutq ko'rinishidir. O'zbek tilshunosligida so'zlashuv, badiiy, ilmiy, publitsistik va rasmiy-idoraviy uslublar farqlanadi[13]. Matn uslubini belgilashda quyidagi mezonlar birgalikda hisobga olinadi: muloqot maqsadi; adresat va uning tayyorgarlik darajasi; nutq shakli (og'zaki yoki yozma, dialogik yoki monologik); til vositalari tanlovi; janr. Bu mezonlar Hallidayning registr parametrlariga mos keladi[14]: maqsad va janr faoliyat sohasiga, adresat munosabati tenorga, nutq shakli esa mode parametriga taalluqli. Bitta termin yoki hissiy birlikka qarab uslubni belgilash ko'pincha xato xulosaga olib keladi.

So'zlashuv uslubi. So'zlashuv uslubi norasmiy muloqotga xos bo'lib, fikrni tez va bevosita yetkazishga xizmat qiladi. Unda dialogik shakl, to'liqsiz gaplar, undalmalar, his-hayajon birliklari faol qo'llanadi; ma'no anglanishida ohang, imo-ishora va vaziyat muhim rol o'ynaydi. Masalan, chiptaxonadagi *"Beshinchidan ikkita"* so'rovi (*"Menga beshinchi qatordan ikkita chipta bering"*) vaziyat tufayli to'la anglashiladi: ellipsis suhbatdoshlarning umumiy bilimi tufayli kommunikativ jihatdan oqlangan. Uslub ichida adabiy so'zlashuv va talaffuz, so'z shakli hamda gap tuzilishi erkinroq bo'lgan oddiy so'zlashuv farqlanadi. Fonetik jihatdan tovush tushishi (*bo'lmasa – bo'masa*), leksik jihatdan frazeologizmlar (*og'zi qulog'ida*), morfologik jihatdan *-ku, -da, -chi* yuklamalari va kesimning qis-

[1] Jakobson R. Closing Statement: Linguistics and Poetics // Style in Language / ed. by T.A. Sebeok. – Cambridge (Mass.): MIT Press, 1960. – P. 350–377.

[2] Halliday M.A.K. Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning. – London: Edward Arnold, 1978.

[3] Fitrat A. Adabiyot qoidalari. – Toshkent: O'qituvchi, 1995.

[4] Shomaqsudov A., Rasulov I., Qo'ng'urov R., Rustamov H. O'zbek tili stilistikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 1983.

[5] Qo'ng'urov R. O'zbek tilining tasviriy vositalari. – Toshkent: Fan, 1977.

[6] Mukarramov M. Hozirgi o'zbek adabiy tilining ilmiy stili. – Toshkent: Fan, 1984.

[7] Yo'ldoshev M. Badiiy matn lingvopoetikasi. – Toshkent: Fan, 2007.

[8] Qo'ng'urov R., Begmatov E., Tojiyev Y. Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 1992.

[9] Mahmudov N. O'qituvchi nutqi madaniyati. – Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2007.

[10] Soyipov S.N. O'zbek tilining nutq uslublari // Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – Vol. 2, № 18 (Special). – B. 376–379.

[11] Aralova M. Nutq uslublari va ilmiy uslubga xos xususiyatlar // Central Asian Journal of Academic Research. – 2025. – Vol. 3, № 5. – B. 179–183.

[12] Xolmatov Sh.Z., Xolmatova D.M. Ingliz va o'zbek tilshunosligida stilistika va stil atamalari xususida // Ijtimoiy fanlarda innovatsiya onlayn ilmiy jurnali. – 2023. – Vol. 3, № 5. – B. 160–165.

[13] Sayfullayeva R., Mengliyev B. va boshq. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2009; Shomaqsudov A. va boshq. Ko'rsatilgan asar.

[14] Halliday M.A.K. Op. cit.

qargan shakllari (*kevotti*) xarakterlidir. Biroq erkinlik adabiy me'yorlarni inkor etish degani emas[1].

Badiiy uslub. Badiiy uslubning yetakchi vazifasi voqelikni obrazlar orqali aks ettirish va estetik ta'sir ko'rsatishdir; metafora, o'xshatish, jonlantirish, epitet, mubolag'a va sintaktik figuralar muallif niyatiga ko'ra tanlanadi[2]. Masalan, *"tabiatning dildiragan tanlariga iliq qon yugurdi"* ifodasida fasl almashinuvi jonlantirish orqali hissiy-ko'rgazmali beriladi, *"ko'ngillarni qitiqlay boshladi"* birikmasi esa quvonch hissini bevosita nomlamasdan, obraz orqali yuzaga chiqaradi. Badiiy matnda muallif idiostili namoyon bo'ladi[3]; u boshqa uslublarga xos birliklarni ham singdirib, ularni qahramon nutqini individuallashtirish yoki kinoya yaratishga bo'ysundiradi. Shu bois har bir vositaning kontekstdagi vazifasini aniqlash zarur bo'ladi.

Ilmiy uslub. Ilmiy uslubning asosiy belgilari – terminologik aniqlik, izchil ta'rif, mantiqiy aloqa, xolislik va dalillangan xulosa[4]. Leksikada soha terminlari (*leksema, sema, denotat*) yetakchi, biroq terminning o'zi matnni ilmiy qilmaydi: u o'rinli qo'llanishi va izohlanishi kerak. Morfologik jihatdan harakat nomlari (*tahlil qilish*), majhul nisbat (*aniqlandi, ko'rib chiqiladi*), kamtarlik ma'nosidagi "biz" shakli, ta'rif gaplardagi *-dir* kesimlik ko'rsatkichi xarakterli hisoblanadi. Sintaktik jihatdan sabab-oqibat qo'shma gaplari va mantiqiy bog'lovchilar (*demak, binobarin, natijada*) fikr izchilligini ta'minlaydi. Uslub ichida sof ilmiy, ilmiy-o'quv va ilmiy-ommabop ko'rinishlar farqlanadi; maqola, dissertatsiya, monografiya va darslik uning asosiy janrlaridir. Ilmiy matnning ishonchliligi manbalarni aniq ko'rsatish, fakt bilan muallif talqinini farqlash va xulosani dalildan kelib chiqib chiqarish bilan ta'minlanadi.

Publitsistik uslub. Publitsistik uslubda axborot berish va ta'sir ko'rsatish vazifalari uyg'unlashadi. V.G. Kostomarov gazeta tilining konstruktiv tamoyili sifatida standart va ekspressiya almashinuvini ko'rsatgan[5]. Leksikada ijtimoiy-siyosiy so'zlar (*islohot, tashabbus*) va klishelar (*dolzarb masala, keng jamoatchilik*), sintaksisda ritorik so'roq, undov, takror va parsellyatsiya faol ishlatiladi. Masalan, sportning jamiyatdagi o'rni haqidagi maqolada sog'lom turmush tarzi haqidagi axborot muayyan ijtimoiy qadriyatni targ'ib qilish bilan uyg'unlashadi. Biroq ta'sirchanlik faktlarni buzish hisobiga yuzaga kelmasligi lozim: yangilik janrida xolislik ustuvor bo'lib qolishi talab qilinadi.

Rasmiy-idoraviy uslub. Rasmiy-idoraviy uslubning bosh vazifasi huquqiy va tashkiliy munosabatlarni tartibga solishdir; uning ichida qonunchilik va idoraviy ish yuritish matnlari farqlanadi. Unda qoliplashgan birikmalar (*qaror qilinsin, ijrosi ta'minlansin, belgilangan tartibda*), buyruq-istak maylining III shaxs shakli va majhul nisbat topshiriqni shaxsga emas, institutsional vazifaga yo'naltiradi. Hujjat belgilangan kompozitsiyaga bo'ysunadi; noaniq olmoshlar va ekspressiv birliklar uning amaliy qiymatini pasaytiradi. Rasmiylikni ortiqcha uzun jumlalar bilan tenglashtirish ham noto'g'ri: hujjat imkon qadar lo'nda va tushunarli bo'lishi lozim.

Uslublarning qiyosiy tavsifi. Funksional uslublarning asosiy belgilari 1-jadvalda umumlashtirildi.

1-jadval

Funksional uslublarning asosiy belgilari

Uslub	Asosiy maqsad	Yetakchi belgilar
So'zlashuv	Bevosita muloqot	Tabiiylik, dialogiklik, vaziyatga bog'liqlik, ellipsis
Badiiy	Obraz yaratish, estetik ta'sir	Ko'chma ma'no, tasviriy vositalar, idiostil
Ilmiy	Bilimni asosli bayon qilish	Terminlar, ta'rif, mantiqiylik, xolislik
Publitsistik	Axborot va jamoatchilikka ta'sir	Dolzarblik, baholash, standart va ekspressiya
Rasmiy-idoraviy	Munosabatlarni tartibga solish	Qoliplashgan ifoda, bir ma'nolilik, lo'ndalik

[1] Mahmudov N. Ko'rsatilgan asar; Qo'ng'urov R., Begmatov E., Tojiyev Y. Ko'rsatilgan asar.
[2] Qo'ng'urov R. Ko'rsatilgan asar.
[3] Yo'ldoshev M. Ko'rsatilgan asar.
[4] Aralova M. Ko'rsatilgan asar; Mukarramov M. Ko'rsatilgan asar.
[5] Костомаров В.Г. Русский язык на газетной полосе. – М.: Изд-во МГУ, 1971.

Uslubiy farqlarni ko‘rsatish uchun “ertaga havo keskin soviydi” mazmuni besh uslubda qayta ifodalandi (2-jadval).

2-jadval

Bir mazmunning turli uslublarda ifodalanishi

Uslub	Ifoda	Uslubiy belgilar
So‘zlashuv	Ertaga qattiq sovuq bo‘larkan, issiqroq kiyinib ol.	Eshitilganlik shakli (*-arkan*), buyruq mayli, bevosita murojaat
Rasmiy-idoraviy	Havo harorati keskin pasayishi kutilayotganligi munosabati bilan ertangi kundan ta’lim muassasalarida mashg‘ulotlar soat 9:00 dan boshlansin.	Qolip birikma, buyruq-istak mayli III shaxsi, aniq vaqt
Ilmiy	Shimoldan kirib kelayotgan sovuq havo massasi ta’sirida sutkalik o‘rtacha harorat 8–10 °C ga pasayishi kutilmoqda.	Terminlar, sabab-oqibat, miqdoriy ko‘rsatkich, shaxssiz bayon
Publitsistik	Kuz o‘z kuchini ko‘rsatmoqda: ertadan harorat keskin pasayadi. Isitish tizimi bunga tayyormi?	Metafora, ritorik so‘roq, dolzarblik
Badiiy	Ertaga shimoldan muzdek shamol kelib, bog‘lardagi so‘nggi oltin yaproqlarni ham to‘kib ketadi.	Jonlantirish, epitet, obrazli tasvir

Mazmun o‘zgarmagan holda til vositalari tanlovi keskin farqlanadi. So‘zlashuv variantida *-arkan* shakli eshitilgan axborotni, *kiyinib ol* esa yaqin munosabatdagi murojaatni ifodalaydi. Rasmiy variantda havo sovishi asoslovchi qismga o‘tib, tashkiliy qaror (*boshlansin*) asosiy mazmunga aylanadi. Ilmiy variant terminlar, miqdoriy ko‘rsatkich va majhul *kutilmoqda* shakli bilan, publitsistik variant metafora va ritorik so‘roq bilan, badiiy variant esa jonlantirish orqali axborotni estetik tasvirga aylantirishi bilan ajralib turadi.

Natijalar uslublararo farqlarni mutlaq chegara emas, yetakchi tendensiya sifatida tushunish zarurligini tasdiqlaydi. Uslubiy betaraf birliklar (*inson, kitob, ish*) barcha uslublarda qo‘llanadi, uslubiy xoslangan birliklar esa matnning uslubiy qiyofasini shakllantiradi. Bir birlikning uslubiy qiymati kontekstga ko‘ra o‘zgarishi ham mumkin: *qaror* so‘zi kundalik nutqda “qat’iy niyat”, rasmiy matnda esa hujjat turi nomini bildiradi. Boshqa uslubga xos unsurlar matnning mansubligini avtomatik o‘zgartirmaydi: terminlarga boy, ammo me’yoriy majburiyatni ifodalovchi matn rasmiy uslubga mansub bo‘ladi. Demak, mansublikni yetakchi kommunikativ vazifa belgilaydi – bu M.N. Kojina va R. Yakobson qarashlariga mos keladi[1].

Badiiy uslubning maqomi bahsli bo‘lib qolmoqda: M.N. Kojina uni funksional uslublar qatoriga kiritsa[2], D.N. Shmelev badiiy til har qanday vositani estetik maqsadga bo‘ysundira olgani uchun uni boshqa uslublar bilan bir qatorga qo‘yib bo‘lmasligini ta’kidlagan[3]. Bizningcha, besh uslubli tasnif[4] amaliy jihatdan maqbul, biroq badiiy uslubni “ochiq” tizim sifatida talqin qilish lozim.

Raqamli muloqotdagi uslublar aralashuvi alohida e’tiborni talab etadi. Messenjer va ijtimoiy tarmoqlardagi yozishmalar shakl jihatidan yozma, qurilish jihatidan esa so‘zlashuv nutqiga yaqin bo‘ladi. Bunday matnlar uslubiy tasnifni inkor etmaydi, balki nutq shakli mezonining nisbiyligini ko‘rsatadi. Biroq bu holat rasmiy yozishmalarda so‘zlashuv unsurlarining asossiz qo‘llanishiga asos bo‘la olmaydi.

Uslub tanlash nutq madaniyatining tarkibiy qismi bo‘lib[5], uslubiy kompetensiya matnlarni qiyoslash, uslubiy xoslangan birliklarni aniqlash va bir mazmunni turli adresatlar uchun qayta ifodalash mashqlari orqali shakllanadi. 2-jadvaldagi transformatsion topshiriq bunday mashqlar uchun samarali namuna bo‘la oladi.

Mazkur tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalar chiqarildi:

1. O‘zbek adabiy tilidagi nutq uslublari tilning ijtimoiy vazifalari bilan bog‘liq yaxlit tizim bo‘lib, ular maqsad, adresat, matn tuzilishi va til vositalarini tanlash mezonlari bilan farqlanadi; uslubiy belgilar mutlaq chegara emas, balki yetakchi tendensiyadir.

2. Matn uslubini belgilashda yagona til belgisiga emas, mezonlar majmuyiga tayanish lozim, chunki

[1] Кожина М.Н. Указ. соч; Jakobson R. Op. cit.
[2] Кожина М.Н. Указ. соч.
[3] Шмелев Д.Н. Русский язык в его функциональных разновидностях. – М.: Наука, 1977.
[4] Sayfullayeva R., Mengliyev B. va boshq. Ko‘rsatilgan asar; Shomaqsudov A. va boshq. Ko‘rsatilgan asar.
[5] Mahmudov N. Ko‘rsatilgan asar; Qo‘ng‘urov R., Begmatov E., Tojiyev Y. Ko‘rsatilgan asar.

uslubiy mansublikni matnning yetakchi kommunikativ vazifasi belgilaydi, uslublararo unsurlar esa shu vazifaga xizmat qiladi yoki bo‘ysunadi.

3. Bir mazmunni turli uslublarda qayta ifodalash uslubiy farqlarni til sathlarida yaqqol ko‘rsatadi, shu bois transformatsion topshiriqlar ona tili va nutq madaniyati ta’limida uslubiy kompetensiyani oshirishga xizmat qiladi.

Rezyume. Maqolada o‘zbek adabiy tilidagi funksional nutq uslublarining mohiyati, tasnifi va kommunikativ vazifalari jahon va o‘zbek tilshunosligidagi nazariy qarashlar asosida tahlil qilingan. Besh asosiy uslubning leksik, morfologik, sintaktik belgilari va pragmatik xususiyatlari qiyosiy aspektda o‘rganilib, matn uslubini belgilashda yagona til belgisiga emas, balki muloqot maqsadi, adresat, nutq shakli, janr va til vositalari tanlovidan iborat mezonlar majmuiga tayanish zarurligi asoslangan. Bir propozitsional mazmunni besh uslubda qayta ifodalash misolida uslubiy farqlarning til sathlarida namoyon bo‘lishi ko‘rsatilgan.

Resume. The article analyses the nature, classification and communicative functions of the functional styles of the Uzbek literary language in the light of world and Uzbek linguistic theory. Five basic styles are compared in terms of their lexical, morphological, syntactic and pragmatic features. It is argued that the style of a text is determined not by a single linguistic marker but by a set of criteria: communicative purpose, addressee, form of speech, genre and selection of language means. The transformation of one message into five styles shows how stylistic differences manifest themselves at various levels of language.

Резюме. В статье на основе теоретических положений мировой и узбекской лингвистики анализируются сущность, классификация и коммуникативные функции функциональных стилей узбекского литературного языка. Пять основных стилей сопоставляются по лексическим, морфологическим, синтаксическим и прагматическим признакам; обосновывается, что стиль текста определяется не отдельным языковым признаком, а совокупностью критериев: целью общения, адресатом, формой речи, жанром и отбором языковых средств. На примере трансформации одного содержания в пять стилей показано проявление стилистических различий на разных уровнях языка.